

Recerca i camins

De l'estudi geogràfic del viari tradicional a la toponímia, la memòria històrica o l'art

Carlos Guàrdia
Geògraf

Als anys cinquanta i seixanta del segle XX, la mecanització i la motorització progressives de la societat pirinenca comportaren la millora i l'eixamplament de molts camins per al trànsit rodat, però, també, l'abandonament, el deteriorament i la desaparició de molts camins històrics d'origen remot com a conseqüència del gran èxode cap a les àrees industrialitzades del país (a tall d'exemple, alguns municipis durant el període 1960-1986 van perdre més del 50% de la població, com ara Josa i Tuixén, el Pont de Bar, les Valls d'Aguilar o Cava).

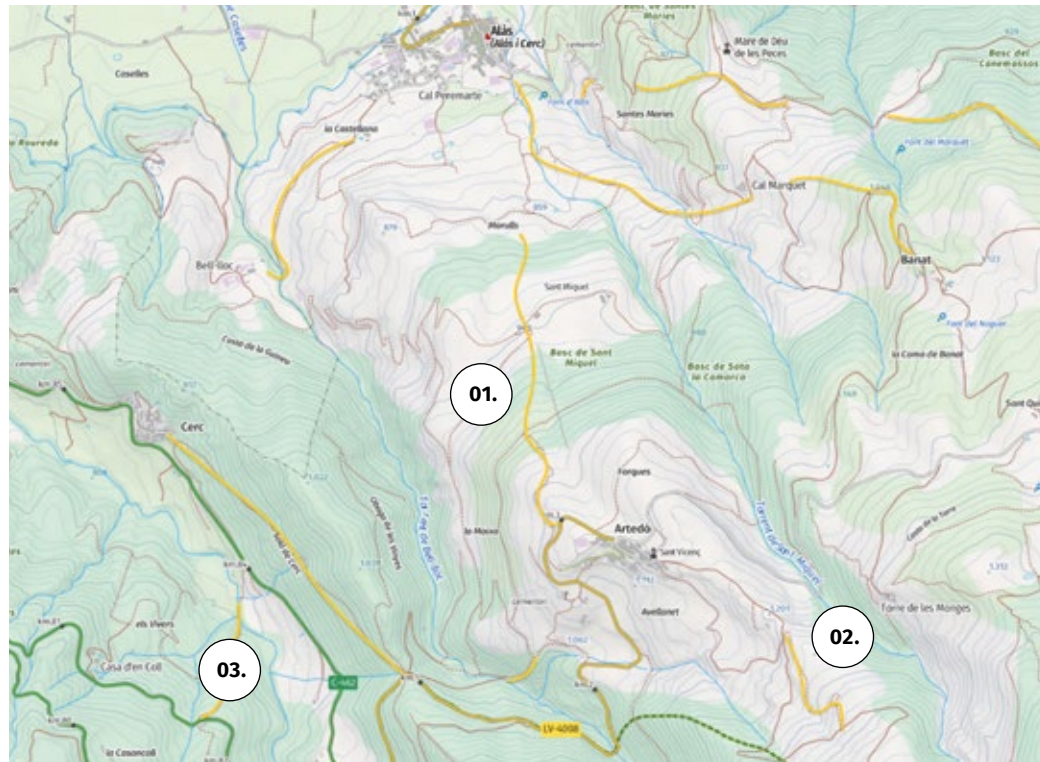
S'iniciava, així, la decadència i la marginalització dels camins històrics no transformats en carreteres, que ara anomenem "camins tradicionals" i que podem definir com "aquells camins

públics de naturalesa històrica construïts o concebuts per al trànsit no motoritzat -a peu, amb cavalleries o animals de bast- que conserven el seu caràcter original en no haver estat modificats substancialment". Aquests camins tradicionals han esdevingut un veritable testimoni fòssil de les formes de vida peril·litades del Pirineu i del sistema viari previ a l'adveniment de la modernitat.

De resultes, una part de l'antiga xarxa pública de camins tradicionals no ha quedat reflectida en la cartografia oficial vigent ni en el planejament urbanístic, fet que ha contribuït al seu oblit i precarietat. Tanmateix, tot i que el viari tradicional deixés de respondre a les demandes més quotidianes de mobilitat de les persones, aquest subsisteix materialment i els antics camins satisfan -i poden satisfer- noves funcions d'interès social i econòmic (en àmbits com ara les activitats agropecuàries tradicionals, el lleure, el turisme, l'esport, la protecció civil, la gestió del medi natural, la investigació científica, fins i tot la mobilitat interurbana no motoritzada).

La valorització dels antics camins requereix, però, d'un coneixement aprofundit de la xarxa subsistent de camins tradicionals: la seva extensió

La valorització dels antics camins requereix, d'un coneixement aprofundit de la xarxa subsistent de camins tradicionals

i estructura, els valors constructius i culturals associats (materials i immaterials), el marc jurídic i legal, la seva gestió i manteniment, les problemàtiques existents que poden amenaçar-ne la conservació. Els treballs d'aquestes característiques tenen una rellevància especial per a les àrees de muntanya i, especialment, al Pirineu, ja que si la literatura excursionista relativa als camins és força extensa, la producció científica enfocada a l'àmbit del coneixement i la gestió és, per contra, molt escassa.

L'estudi i la recerca del viari tradicional permet disposar d'informació detallada i fiable relativa a l'extensió, l'estructura i l'evolució de la xarxa dels antics camins a partir de l'anàlisi de fonts documentals (de naturalesa cartogràfica, fotogramètrica, legal, jurídica, historiogràfica, literària...) i de l'observació de camp. També permet elaborar-ne una caracterització geogràfica (traçat, ús dels camins, morfologia, denominació, naturalesa funcional,

titularitat...) i contribuir a un major coneixement de la xarxa pública de camins tradicionals, destacant la seva importància des del punt de vista de l'ordenació de l'accés al medi rural i natural i les activitats agropecuàries tradicionals.

A tall d'exemple, el mapa mostrat correspon a un sector del terme municipal d'Alàs i Cerc (comarca de l'Alt Urgell) que forma part de la nostra recerca sobre els canvis que ha experimentat l'Urgellet (àmbit funcional territorial de l'Alt Pirineu i Aran) des de mitjan segle XX fins a l'actualitat. En aquest cas, s'han identificat un seguit de camins que integren la xarxa veïnal de camins tradicionals i que no figuren a la cartografia oficial vigent.

Més enllà de la mirada geogràfica sobre com era, per on passava i quin ús tenia el viari tradicional, els camins també són un patrimoni de primer nivell que genera altres tipus d'oportunitats de recerca:

L'estudi i la recerca del viari tradicional permet disposar d'informació detallada i fiable relativa a l'extensió, l'estructura i l'evolució de la xarxa dels antics camins

01.
Secció abandonada del camí veïnal d'Alàs a Ortedó

02.
Secció del camí veïnal d'Ortedó a Lletó

03.
Secció del camí veïnal de Cerc al Ges

per conèixer i entendre la toponímia dels camins (tal com fa el projecte InSitu – Memòria del Paisatge promogut per la Universitat de Lleida), per identificar la multitud d'usos que tenien a partir d'entrevistes a padrins i padrines que els havien utilitzat (com s'ha fet des del Museu de Camins, a la vall de Siarb), per explorar les funcions ecològiques de certs senders com a corredors de fauna, o per recuperar tècniques constructives del passat com a recurs per al present i el futur, entre d'altres.

Des d'una perspectiva més artística, els camins permeten experimentar amb elements diversos (tal com va fer Marco Noris amb un projecte centrat en l'exploració de nous llenguatges cartogràfics, partint d'un viatge Barcelona-Farrera de vint-i-un dies a peu en íntima connexió amb l'entorn) o amb altres disciplines a través d'iniciatives trencadores lligades amb la música i la dansa (com les diverses edicions del Cicle d'Arbres Monumentals, on els camins són coprotagonistes juntament amb els arbres singulars).

En definitiva, els camins tradicionals del Pirineu són molt més que vestigis d'un passat rural i preindustrial per on gaudir de caminades. Són finestres obertes a la comprensió d'un paisatge cultural en transformació i, alhora, oportunitats per repensar la relació entre societat i territori. El seu estudi, preservació i reinterpretació no només contribueixen a rescatar el patrimoni històric i natural, sinó que també enriqueixen el teixit cultural, científic i creatiu de les comunitats que hi conviuen. Aquests camins, que connecten no només llocs, sinó també èpoques, persones i sabers, esdevenen un llegat viu que ens permet entendre d'on venim i, alhora, imaginar camins cap a un futur més sostenible i conscient.